

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2025.19>**Є. В. Терлецький***orcid.org/0009-0005-2760-4052**аспірант науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності
Навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Постановка проблеми. В умовах зростання рівня злочинності велику роль відіграє належне забезпечення захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України. Окреслене залежить від того, наскільки чинне законодавство відповідає сучасним реаліям і відображає тенденції судової практики. Це стосується і законодавства, спрямованого на боротьбу з незаконним переправлення осіб через державний кордон України.

Діяльність правоохоронних органів України складається з окремих видів взаємодії з різними підрозділами та службами і спрямована на забезпечення правопорядку та боротьбу зі злочинністю, з метою досягнення пріоритетних завдань, визначених чинним законодавством України. У зв'язку з цим, доцільно вести мову про узгоджену діяльність правозастосовних підрозділів і служб, без належної взаємодії з якими, досягнення спільної мети буде вкрай ускладненим або взагалі неможливим. Беручи до уваги зазначене, дуже важливо, щоб така взаємодія забезпечувала належне і суворе дотримання закону й погоджене проведення слідчих та оперативно-розшукових заходів стосовно цілей, місця і часу, що у свою чергу, дає змогу досягати вагомих кінцевих результатів [13, с. 65].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У різні часи проблемам, які стосуються притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне переправлення осіб через державний кордон України та суміжним суспільно небезпечним діянням були присвячені роботи В. В. Арешонкова [2; 47], О. Ф. Бантишева [5], М. М. Денисенка [8], Ю. В. Луценка [14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25], О. Б. Полторацького [32], Н. К. Макаренко [26], А. В. Тарасюка [35; 36; 37; 38], Є. Ф. Тищенко [5], В. В. Федосєєва [42], С. О. Харитонova [46], Н. Ю. Цвіркуна [44], А. М. Шульга [45] та інших науковців. Не дивлячись на те, що досліджувана проблематика стала предметом наукового інтересу у зазначених вчених на різних етапах державотворення, праці цих науковців залишаються актуальними та фундаментальними й дотепер.

Метою статті є дослідження існуючих проблем, які мають місце у правозастосовній практиці щодо притягнення до кримінальної відповідальності за

незаконне переправлення осіб через державний кордон України та вироблення на цій основі пропозицій до чинного національного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що суспільно небезпечні діяння, які вчиняються при переправленні осіб через державний кордон України можуть бути стадіями готування до інших тяжких або особливо тяжких суспільно небезпечних діянь чи замаху на них або ж засобом учинення інших злочинів. Як свідчить оперативна та слідча практика правоохоронних органів України, спецслужби іноземних держав, вороже налаштовані до нашої країни особи або їх групи використовують незаконне проникнення в Україну для ведення проти неї підривної діяльності, наприклад, посягання на життя державного чи громадського діяча, диверсії, терористичного акту, шпигунства, контрабанди зброї, бойових припасів, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів. Незаконне переправлення державного кордону з України за її межі може бути вчинене громадянами України, які незаконно зібрали відомості, що становлять державну таємницю, особами, які скоїли злочини в Україні і мають на меті ухилитися від юридичної відповідальності за різні правопорушення або покинути країну з особистих міркувань тощо [5, с. 93].

До початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України найбільш суспільно небезпечними видами протиправної діяльності організованих злочинних угруповань було переправлення через державний кордон України зброї, бойових припасів, наркотиків, техніки, сигарет, то з початку 2022 року акценти змістились у бік незаконного переправлення осіб через державний кордон України.

Сьогодні незаконна міграція на території України набула загрозливих масштабів, оскільки це явище стимулює зростання транснаціональної злочинності, розвиток підпільного ринку праці, поширення наркотиків, епідеміологічних та інфекційних захворювань, а також лягає тягарем на плечі платників податків. У той же час згідно з даними правоохоронних органів організація нелегальної міграції є одним із найприбутковіших видів незаконної діяльності причетних до цього осіб [45, с. 168].

Сьогодні охорона державного кордону є важливою та невід'ємною складовою частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки України, її суверенітету і територіальної цілісності. Контрабанда вогнепальної зброї та вибухових речовин, наркотичних засобів, незаконна трансплантація органів, торгівля людьми та нелегальна міграція є одними з найбільш розповсюджених суспільно небезпечних видів злочинної діяльності організованих злочинних угруповань. В останні роки нелегальна міграція в нашій країні набула загрозливих для національної безпеки масштабів.

Це явище на перший погляд не шкідливе, однак стимулює зростання і розвиток міжнародної транснаціональної злочинності, підпільний ринок праці, примусової експлуатації людей, розповсюдження наркотиків, епідеміологічні та інфекційні захворювання [44, с. 331].

Саме незаконне переправлення осіб через державний кордон України, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 332 КК України, на сьогодні залишається однією з гострих та актуальних проблем, на подолання якої націлено сили та засоби ДПС України, ДБР, СБ України, ДМС України, НП України та інших правоохоронних органів.

Незаконне переправлення осіб через державний кордон України являє собою злочинну діяльність, яка складається з окремих дій як з переправлення цих осіб через державний кордон України, так і дій з організації, керівництва та сприяння таким переправленням.

Тому злочинці при вчиненні будь-яких дій, передбачених ч. 1 ст. 332 КК України, використовуючи недосконалість чинного законодавства, намагаються уникнути кримінальної відповідальності [42, с.].

Слід зазначити, що суспільна небезпека цього протиправного діяння викликана такими соціально-економічними та політичними факторами, як: особливістю географічного розташування України, міжнародний характер незаконного перенаправлення осіб через державний кордон, відсутність захисту державного кордону на окупованих країною-агресором територіях, тимчасова окупація частини території України, протиправність дій, осіб, які намагаються незаконно перетнути державний кордон, спільні кордони з країнами ЄС.

Проте, кваліфікація суспільно небезпечного діяння передбаченого ст. 332 КК України завжди була і залишається досить складною у правозастосуванні. Це зумовлено тим, що під час розслідування таких кримінальних правопорушень виникає багато дискусійних питань, що обумовлені організованим характером та конспірацією протиправних дій, окремими глибинними знаннями правопорушників щодо особливостей та недоліків системи охорони та перетинання державного кордону України [6, с. 97; 34, с. 12].

При вчиненні злочинів співробітники правоохоронних органів, потерпілі, очевидці перш за все сприймають об'єктивну сторону кримінальних правопорушень. Після усвідомлення об'єктивної сторони і в процесі встановлення суб'єкта злочину можна дійти висновку про зміст суб'єктивної сторони та адекватно визначити об'єкт і предмет посягання й загалом кваліфікувати вчинене [5, с. 94–95].

Як вірно звертає увагу В. В. Федосєєв, злочин, як і будь-який інший вчинок людини, необхідно розглядати як єдність суб'єктивних (внутрішніх, психічних) та об'єктивних (зовнішніх, фізичних) елементів [42, с. 970].

Зовнішня сторона злочину утворює його об'єктивну сторону, а внутрішня – його суб'єктивну сторону [9, с. 110]. Об'єктивна сторона злочину є механізмом суспільно небезпечного і протиправного посягання, що аналізується з точки зору зовнішніх форм його розвитку і негативного впливу на суспільні відносини, що охороняються законом [42, с. 970].

Незаконне переправлення осіб через державний кордон України – переправлення або спроба переправлення особи будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України, або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади [6, с. 97].

Безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332 КК України є суспільні відносини у сфері забезпечення цілісності та недоторканності її кордонів.

Додатковими безпосередніми об'єктами досліджуваного кримінального правопорушення виступають державний суверенітет, життя та здоров'я потерпілих осіб. Щодо життя та здоров'я потерпілих осіб, то слід зазначити, що даний додатковий об'єкт знайшов своє закріплення у ч. 2 ст. 332 КК України. Законодавець зазначає, що у разі незаконного переправлення осіб через державний кордон певним способом може постраждати здоров'я потерпілих або ж вони можуть загинути.

У теорії кримінального права встановлення об'єктивної сторони злочину має важливе значення. Так, згідно зі ст. 2 КК України, підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК. Об'єктивна сторона – це один із чотирьох обов'язкових елементів складу злочину. Без об'єктивної сторони діяння не може посяганням на об'єкт злочину, немає і суб'єктивної сторони як певного віддзеркалення об'єктивних ознак діяння в свідомості суб'єкта і, нарешті, відсутній суб'єкт злочину [42, с. 971]. За допомогою ознак об'єктивної сторони значною мірою визначається суспільна небезпечність вчиненого злочину. Діяння є суспільно небезпечним не поза часом

і простором, а в конкретних умовах місця, часу і обстановки його вчинення. Ця обставина набуває першочергового значення в окремих злочинах, де не лише ступінь тяжкості злочину, але нерідко і саме буття злочину залежить від місця, часу і обстановки скоєння діяння (театр військових дій, мирний час, бойова обстановка та ін.) [42, с. 971]. У зв'язку з цим об'єктивна сторона є криміналізуючим фактором, при визнанні законодавцем діяння злочинним і караним. Також об'єктивна сторона має важливе значення для правильної кваліфікації злочину. У багатьох випадках деяким ознакам об'єктивної сторони злочину закон надає значення кваліфікуючих ознак [42, с. 971].

У теорії кримінального права єдиною юридичною підставою настання кримінальної відповідальності є наявність у суспільно небезпечному діянні особи ознак складу злочину, що передбачений відповідною статтею Особливої частини КК України. Як вже було з'ясовано вище, склад злочину включає в себе такі елементи, як: об'єкт злочину, об'єктивну сторону складу злочину, суб'єкт злочину та суб'єктивну сторону. У нашому випадку відсутність хоча б однієї ознаки складу злочину, передбаченого ст. 332 КК України, означає відсутність юридичної підстави кримінальної відповідальності і подальшого покарання правопорушника.

Об'єктом злочину вважається кримінально-правова категорія, яка використовується для позначення суспільних інститутів, яким завдано шкоду внаслідок вчинення кримінального протиправного діяння (бездіяльності) [12, с. 7]. КК України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля та конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру й безпеки людства, а також запобігання злочинам. Для здійснення цього завдання КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили (ст. 1 КК України) [12, с. 1148].

Аналіз складу злочину починається з безпосереднього об'єкта злочину. Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 332 КК України, є суспільні відносини у сфері забезпечення цілісності та недоторканності її кордонів. Додатковим безпосереднім об'єктом виступає державний суверенітет, а також життя та здоров'я потерпілих осіб. Такий додатковий об'єкт обумовлений вказівкою у ч. 2 ст. 332 КК України на те, що у разі незаконного переправлення осіб через державний кордон певним способом може постраждати здоров'я потерпілих або ж вони можуть загинути [44, с. 331–332].

Невід'ємним фактором у практичному застосуванні норм кримінального права є правильність кваліфікації того чи іншого злочину. З огляду на

це у теорії кримінального права існує своєрідний апарат – склад злочину, на основі якого побудовано конструкцію норм Особливої частини КК України. За допомогою складу злочину стають можливими віднесення окремих діянь за відповідними ознаками до окремих видів кримінальних правопорушень, структуризація видів злочинів, кваліфікація діянь та вирішення інших практичних питань [4, с. 70].

У науковій літературі склад злочину визначають як сукупність установлених у кримінальному законі юридичних ознак (об'єктивних і суб'єктивних), що визначають вчинене суспільно небезпечне діяння як злочинне [3, с. 54].

Як бачимо об'єкт злочину є надзвичайно важливим, хоч і юридично рівнозначним обов'язковим елементом складу будь-якого кримінально протиправного та суспільно небезпечного діяння. Теоретичний аспект об'єкту злочину детально розроблено в юридичній науці, проте до цього часу точиться багато дискусій щодо його визначення [4, с. 71].

На думку Л. М. Демидової, об'єкт злочину – це конкретний елемент злочину, що страждає від учиненого суб'єктом суспільно небезпечного діяння, тобто це вже більш конкретизоване явище в системі різновидів об'єктів, які ми сприймаємо в координатах вертикально-горизонтальної класифікації [1, с. 226]. Необхідно підтримати думку тих дослідників, які визнають наявність і видового об'єкта [40, с. 68, 69; 41, с. 145, 146]. Об'єкт складу злочину – це абстракція, елемент складу злочину як правової моделі [7, с. 105].

Як і сьогодні, у питанні про те, що є об'єктом злочину, серед криміналістів минулого єдності не було. Одні з них (переважно представники класичної школи) вважали, що об'єктом кримінального правопорушення є тільки будь-яка правова норма, яка приписує утримуватися від певних дій (заборона) або здійснювати певні дії. Інші криміналісти (переважно представники соціологічної школи) вважали, що об'єктом злочину є певне правове благо, тобто захищені правом життєві інтереси. Ці інтереси можуть бути як інтересами окремої особи (індивідуальні правові блага), так і інтереси всього суспільства (колективні правові блага) [27, с. 156].

Оцінюючи значення об'єкта, В. Я. Тацій вірно зазначав: «Саме об'єкт дозволяє визначити соціальну сутність злочину, з'ясувати його суспільно небезпечні наслідки, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежовує його від інших суспільно небезпечних посягань» [39, с. 141]. Важливе значення встановлення об'єкта має також для визначення самого поняття злочину, значною мірою впливаючи на зміст його об'єктивних та суб'єктивних ознак, є вихідним при побудові системи Особливої частини КК України [31, с. 44].

Практичне значення встановлення об'єкта полягає в тому, що як законодавець, так і правозастосовці дають соціальну оцінку суспільно небезпечному діянню, виходячи з соціальної цінності об'єкта на який він посягає [31, с. 44].

Будь-яку людську діяльність (і злочинну також) можливо розділити на дві складові: інтелектуально-вольову, що містить у собі постановку мети, усвідомлення шляхів і засобів для її досягнення, і дійсну, пов'язану з її реалізацією шляхом відповідної поведінки. Ця друга сторона людської діяльності і є об'єктивною стороною [43, с. 108].

Зв'язок між об'єктом та об'єктивною стороною знаходить свій вияв у тому, що здатність діяння спричинити шкоду об'єкту визначається характером посягання, способом, засобами і знаряддями вчинення злочину. І хоча об'єктивна сторона злочину є його зовнішнім боком, поділ поведінки особи на зовнішній (*actus rea*) і внутрішній (*mens rea*) бік є досить умовним і існує лише як допомога для усвідомлення природи людської поведінки й розуміння її причин.

Досліджуючи об'єктивну сторону злочину як зовнішню характеристику процесу його вчинення, необхідно мати на увазі, що вона є «зовнішньою» лише для суб'єктивного, психологічного змісту діяння. Цей бік суспільно небезпечного діяння одночасно є внутрішньою характеристикою для самого механізму злочинного посягання на охоронюваний об'єкт, оскільки розкриває його внутрішню структуру і взаємодію ознак, що його утворюють [43, с. 109].

Традиційно об'єктивна сторона злочинів складається з обов'язкових і факультативних ознак. Більшість науковців виділяють обов'язковою ознакою об'єктивної сторони лише одну – діяння [43, с. 110].

Визначаючи нерозривний взаємозв'язок об'єктивних і суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, наука кримінального права водночас розглядає їх окремо, що необхідно для правильного їх розуміння. Такий підхід, який дає змогу глибше пізнати об'єктивну і суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, що становлять у реальній дійсності єдиний і неподільний акт кримінальної протиправної поведінки, вже давно взятий на озброєння кримінальним правом і є виключно важливим при вирішенні багатьох питань правозастосовної діяльності й особливо при кваліфікації кримінальних правопорушень.

При виявленні кримінального правопорушення ми насамперед стикаємося з його об'єктивними ознаками: конкретним актом поведінки суб'єкта у вигляді діяння – дії або бездіяльності, що завжди здійснюється у певній об'єктивній обстановці, у певному місці та в певний час. Цей акт поведінки завжди відбувається у відповідний спосіб, наприклад, незаконне переправлення осіб через держав-

ний кордон України (ст. 332 КК України) з об'єктивної сторони виявляється у діях, які полягають в організації незаконного переправлення осіб через державний кордон України; керівництві такими діями; сприянні їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод (фактично – пособництво). Кримінальне правопорушення завжди тягне за собою певні суспільно небезпечні наслідки, бо в результаті його вчинення завдається істотна шкода суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом. Причому діяння (дія або бездіяльність) перебуває у причинному зв'язку із суспільно небезпечними наслідками. Ці ознаки притаманні будь-якому кримінальному правопорушенню як явищу реальної дійсності. Без них кримінального правопорушення бути не може. Вони мають місце завжди, в усіх випадках, коли вчиняється кримінальне правопорушення [30, с. 120–121].

Таким чином, досліджуючи визначення системи об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення необхідно відмітити, що вони є однією з головних у вітчизняній науці кримінального права, оскільки саме від важливості об'єкта, що охороняється, а також від складу забороненого діяння залежить характер суспільної небезпеки злочинного посягання і соціальна значимість самої заборони. Крім того, об'єкт, як важливий елемент системи ознак складу будь-якого кримінального правопорушення, передбаченого Особливою частиною КК України, має велике значення для кваліфікації, оскільки його покладено в основу цієї системи. Це значить, що як в теорії кримінального права, так і в юридичній практиці стосовно кожного конкретного складу злочину його об'єкт повинен бути індивідуалізованим, встановленим чітко та конкретно, адже саме від цього часто залежить, наскільки обґрунтованим буде застосування тієї чи іншої норми закону про кримінальну відповідальність [31, с. 43].

Необхідно також звернути увагу, що в об'єктивних ознаках виявляються як фактичні, так і соціальні властивості кримінального правопорушення передбаченого ст. 332 КК України, передусім його суспільна небезпечність. Характер діяння, спосіб його вчинення, місце, час, обстановка вчинення кримінального правопорушення, тяжкість суспільно небезпечних наслідків, що настали, є найважливішими показниками суспільної небезпечності як соціальної властивості кримінального правопорушення. У зв'язку з цим об'єктивні ознаки діяння враховуються передусім при вирішенні питання про криміналізацію тих чи інших діянь, тобто при визнанні їх кримінально протиправними і караними самим законодавцем. Крім того, наприклад, тяжкість наслідків, спосіб вчинення кримінального правопорушення багато в чому визначають суворість покарання, встановленого в санкціях статей Особливої частини КК України

за відповідні кримінальні правопорушення. Об'єктивна сторона злочину – це «серцевина» злочинного діяння. Саме в зовнішній стороні злочинів насамперед об'єктивується суспільна небезпечність діяння. Характеристика об'єктивної сторони злочину в кримінальному законі відображає стан (спрямованість) та «обсяг» кримінальної репресії в державі [30, с. 121].

Досліджуючи склад суспільно небезпечного діяння передбаченого ст. 332 КК України необхідно звернути увагу, що об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні активних дій, спрямованих на перетинання іншою особою державного кордону України (надалі також маємо на увазі не лише одну таку особу, а дві і більше). Це кримінальне правопорушення, як і усі інші злочини у сфері недоторканості державного кордону України, має формальний склад.

Переправлення може вчинятися пішки по суходолу; за допомогою підкопу під державним кордоном; водоймою вплавав; через повітряний простір та ін. Для переправлення можуть використовуватися технічні засоби – автомобілі, човни, катера, акваланги, повітряні кулі, мотодельтаплани, легкомоторні літаки тощо. Засобами вчинення цього злочину можуть бути будь-які предмети, документи і пристосування, що полегшують, роблять можливим перетинання лінії державного кордону. Знаряддями злочину виступають будь-які предмети, що застосовуються для вчинення злочину [5, с. 95].

Правовою основою суспільної обумовленості незаконного переправлення осіб через державний кордон є положення, які встановлені ст. 2 Конституції України, відповідно до якого суверенітет України поширюється на всю її територію, яка в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною. Поняття державного кордону визначено у ст. 1 Закону України «Про державний кордон України» під яким розуміється лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України суші, вод, надр, повітряного простору [33]. Питання делімітації та демаркації державних кордонів вирішуються на міждержавному рівні [44, с. 331–332].

Об'єктивну сторону досліджуваного кримінального правопорушення можна охарактеризувати як правопорушення з формальним складом. Тобто, незаконне переправлення осіб через державний кордон України вважається закінченим з моменту вчинення хоча б однієї із перерахованих у диспозиції ст. 332 КК України активної дії.

Таким чином, об'єктивна сторона злочину характеризується діями, які полягають в організації незаконного переправлення осіб через державний кордон України; керівництві такими діями; сприянні їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод (фактично – пособництво) [28, с. 755].

Викладене дає змогу зробити висновок, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення – це зовнішній вияв кримінального правопорушення, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією або бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діяннями і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення кримінального правопорушення.

Розглядаючи об'єктивну сторону кримінального правопорушення як зовнішню характеристику процесу його вчинення, слід мати на увазі, що вона є «зовнішньою» лише щодо суб'єктивного, психологічного змісту діяння. Але ця сторона кримінального правопорушення одночасно є внутрішньою характеристикою для самого механізму злочинного посягання на охоронюваний об'єкт, тому що вона розкриває його внутрішню структуру й взаємодію ознак, що його утворюють [30, с. 122].

Будучи зовнішнім проявом посягання на об'єкт кримінально-правової охорони, об'єктивна сторона визначає: у чому полягає кримінальне правопорушення та які наслідки воно спричиняє; за яких умов місця, часу та обстановки кримінальне правопорушення протікає; яким способом і за допомогою яких засобів чи знарядь воно вчиняється. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення як зовнішній акт кримінально протиправної поведінки (конкретний вияв соціальної дійсності) треба відрізняти від об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – відображеного у КК України судження законодавця про цей акт або, інакше кажучи, сукупності типових та істотних ознак, передбачених кримінальним законом, за допомогою яких позначається (описується) зовнішня сторона кримінального правопорушення [11, с. 361].

Усі ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення, з огляду на їх опис (закріплення) у диспозиціях статей Особливої частини КК України, можна поділити на дві групи: обов'язкові (необхідні) та факультативні.

До *обов'язкових ознак* належить діяння у формі дії або бездіяльності. Без діяння, інакше кажучи, без конкретного акту суспільно небезпечної поведінки людини не може бути вчинене жодне кримінальне правопорушення.

Діяння завжди або безпосередньо вказується в диспозиції статті особливої частини КК України, або однозначно впливає з її змісту, отже, завжди виступає обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Тому встановлення ознак такого діяння (дії чи бездіяльності) є обов'язковим у кожному кримінальному провадженні.

До *факультативних ознак* належать: суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діяннями і суспільно небезпечними наслідками,

місце, час, обстановка, спосіб та засоби вчинення кримінального правопорушення. Ці ознаки як такі, що фактично притаманні кримінальному правопорушенню як явищу реальної дійсності, далеко не завжди вказуються в законі як ознаки конкретного складу кримінального правопорушення [30, с. 122].

Як бачимо, для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332 КК України, характерними є низка способів учинення. З об'єктивної сторони це може бути вияв у 3 формах:

1. *Організація незаконного переправлення осіб через державний кордон України* – це планування діяння, пошук і добір осіб, які переправлятимуться через кордон, об'єднання зусиль та ресурсів, розподіл ролей між учасниками злочину або здійснення безпосереднього керівництва діяльністю, спрямованою на незаконне переправлення цими особами державного кордону України, або на безпосереднє їх переправлення через державний кордон України [28, с. 755].

2. *Керівництво незаконним переправленням осіб через державний кордон України* – активна діяльність із забезпечення переправлення (розподіл конкретних обов'язків і конкретних дій, віддання певних команд, настанов, інструктаж учасників та ін.). Відмінність керівництва від його організації полягає в тому, що керівництво можливе виключно під час або перед самим початком переправлення осіб через державний кордон.

Організатором і керівником переправлення осіб через державний кордон може бути одна особа. Якщо ж одна особа здійснювала організаторські дії, а інша – за погодженням із нею безпосередньо керувала переправленням, їх дії підлягають кваліфікації за ч. 2 ст. 332 КК України як вчинені за попередньою змовою групою осіб [28, с. 755].

Сприяння вчиненню незаконного переправлення особи через державний кордон України за своєю сутністю є пособництвом, визначеним ч. 5 ст. 27 КК України. Але йдеться про його спеціальний вид [5, с. 95].

3. *Сприяння вчиненню незаконного переправлення осіб через державний кордон України* порадами, вказівками, надання засобів або усунення перешкод може мати інтелектуальний чи фізичний характер. *Сприяння* – створення відповідних умов для виконання чого-небудь. Інтелектуальне сприяння – поради, вказівки щодо місця, часу, способу, обстановки вчинення злочину. *Порада* – пропозиція, як діяти за яких-небудь обставин; *вказівка* – керівна настанова. *Фізичне сприяння* – надання засобів чи знарядь або усунення перешкод. *Засобами* вчинення злочину є предмет, документи і пристосування, які полегшують його вчинення (підроблений закордонний паспорт тощо). *Знаряддя* вчинення злочину – різні предмети, які безпосередньо застосовуються для вчинення злочинних

діянь (наприклад, човен для перетинання державного кордону по воді). *Усунення перешкод* означає ліквідацію будь-яких обставин, що заважають вчиненню цього злочину, наприклад, відключення або невключення сигнальної мережі електронного струму, пошкодження охоронного пристрою тощо. Фізичне сприяння може полягати як в активних діях (наприклад, передача зброї виконавцю злочину), так і в бездіяльності, коли особа умисно не виконує покладеного на неї спеціального обов'язку з відвернення злочину [28, с. 756].

Необхідно також звернути увагу, що під вчиненням зазначених дій способом, небезпечним для життя та здоров'я особи, яку незаконно переправляли через державний кордон України, потрібно розуміти використання засобів, знарядь чи предметів, що завдають або можуть завдати шкоди життю чи здоров'ю особи, наприклад, введення в організм потерпілого снотворної або сильнодіючої речовини, перевезення людей в ізоляції (тайнику), скупчення декількох осіб у непристосованому транспортному засобі (без доступу повітря, в забрудненій чадним газом атмосфері, у контакті з речовинами або предметами, що завдають шкоди життю чи здоров'ю) [29, с. 765].

4. *Переправлення через державний кордон України* – дії, спрямовані на переведення, перевезення осіб через лінію кордону, яка визначає межі території України. При цьому діяння організатора, керівника або особи, яка сприяє вчиненню злочину, можуть виконуватися ще до того, як особи, яких вони переправляють через державний кордон України, перетнули його. Тому злочин є закінченим у момент, коли виконано відповідні дії: організовано переправлення осіб через державний кордон України; здійснено керівництво таким переправленням; надано необхідні поради, вказівки чи засоби для незаконного перетинання державного кордону України іншими особами або усунено перешкоди для цього, – незалежно від того, чи перебувають фактично певні особи за межами України. Дії виконавця злочину щодо переправлення особи через державний кордон є закінченими в момент перетинання нею лінії кордону [28, с. 756].

Як бачимо, підвищена суспільна небезпека організованих форм злочинної діяльності з незаконного переправлення осіб через державний кордон обумовила специфічну структуру цього складу кримінального правопорушення: по-перше, сама організована діяльність, незалежно від того, чи вдалося переправлення, чи ні, а також керівництво цією діяльністю розглядаються як закінчені злочини (злочини з усіченим складом); по-друге, особи, які здійснюють переправлення, а також особи, які сприяють цьому порадами, вказівками, наданнями засобів або усунення перешкод, вважаються виконавцями злочину [10, с. 390].

Таким чином, об'єктивна сторона злочину характеризується діями, які полягають в організації незаконного переправлення осіб через державний кордон України; керівництві такими діями; сприянні їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод (фактично – пособництво) [28, с. 755].

Висновки та пропозиції. Отже, досліджуючи об'єктивні ознаки кримінальної відповідальності за незаконне переправлення осіб через державний кордон України необхідно звернути увагу, що потерпілою стороною від злочинів у сфері недоторканості державних кордонів України слід uważати державу Україна. Водночас, сьогодні приписи чинного КК України не містять визначення потерпілого, водночас ч. 1 ст. 55 КПК України вважає потерпілим у кримінальному провадженні фізичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Це визначення бажано б внести і до КК України, додавши до фізичної та юридичної особи суспільство і державу, які також страждають при вчиненні кримінальних правопорушень.

Виходячи з політичної, воєнної, оперативної, епідеміологічної обстановки, в яких тепер перебуває наша держава, вважаємо що декриміналізація діяння, передбаченого ст. 331 («Незаконне перетинання державного кордону») КК була передчасною. Незаперечним фактом є те, що ступінь суспільної небезпечності незаконного перетинання державного кордону, вчиненого особою, яка раніше була засуджена за такі самі дії, або тих же дій, поєднаних із застосуванням зброї, надто високий і потребує подальшої криміналізації. Тому вважаємо за необхідне повернути до КК України ст. 331 «Незаконне перетинання державного кордону України», яка була виключена на підставі Закону України від 18 травня 2004 року № 1723-VI.

З метою подальшого удосконалення чинного закону України про кримінальну відповідальність та практики його застосування вважаємо за необхідне ввести кримінальну відповідальність за незаконне перетинання державного кордону України. Тим самим криміналізувати незаконне перетинання державного кордону України в умовах воєнного стану чи особливого періоду. У зв'язку з чим, ст. 331 КК України буде мати таку законодавчу конструкцію:

«Стаття 331. Незаконне перетинання державного кордону України в умовах воєнного стану чи особливого періоду

1. Перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів чи дозволу, поєднане із застосуванням зброї або

засобів активної оборони в умовах воєнного стану чи особливого періоду, –

караються позбавленням волі від п'яти до семи років.

2. Ті самі дії, вчинені особою, яка раніше була засуджена за такий самий злочин, або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя багатьох осіб, або якщо ці дії спричинили шкоду здоров'ю людини, –

караються позбавленням волі від семи до десяти років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, або такі, що спричинили смерть потерпілого чи інші тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі від десяти до п'ятнадцяти років.».

Література

1. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування: монографія / В. Я. Тацій та ін.; Харків: Право, 2017. 400 с.
2. Арешонков В. В., Луценко Ю. В. Вплив організованої злочинності на світову безпекову політику, що викликана пандемією COVID-19. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 1. С. 78–86.
3. Бажанов М. І. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М. І. Бажанов, В. В. Стапис, В. Я. Тацій. Київ-Харків: Юрінком Інтер-Право. 2002. 416 с.
4. Бандурка І. О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія. *Право.ua*. 2015. № 2. С. 70–75.
5. Бантишев О. Ф., Тищенко Є. Ф. Кримінально-правова регламентація злочинів у сфері недоторканості державного кордону України та її удосконалення. *Вісник кримінального судочинства*. 2020. № 3–4. С. 92–100.
6. Бегалов Є. П. Обстановка вчинення незаконного переправлення осіб через державний кордон України. *Право та державне управління*. 2019. № 1 (34). С. 96–102.
7. Демидова Л. М. До проблеми систематизації об'єктів заподіяння майнової шкоди за чинним КК України. *Збірник наукових праць Національної юридичної академії України*. 2010. Вип. 112. С. 103–109.
8. Денисенко М. М., Луценко Ю. В. Протидія злочинності в умовах воєнного стану: теоретико-правові проблеми. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Випуск 3(44). С. 70–75.
9. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник за ред. В. В. Стаписа, В. Я. Тація 2-е вид. переробл. і доповн. Харків. Право. 2010. 456 с.
10. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Стаписа, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
11. Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські студії): підруч.: у 2 кн. / за ред. О. О. Дудорова, А. А. Стрижевської. Кн. 1. Вступ до кримінального права України. Вчення про кримінальне правопорушення. Київ: Вид-во «Норма права», 2025. 824 с.

12. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Т. Маляренка та В. В. Сташиса. Харків: ТОВ «Одіссей». 2004. 1196 с.
13. Лойф О. О. Взаємодія підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову та контррозвідальну діяльність, із слідчими та експертними підрозділами СБ України при розв'язанні завдань протидії контрабанді наркотиків. *Особливості взаємодії спеціальних підрозділів «К» Служби безпеки України з іншими правоохоронними органами у сфері протидії контрабандній діяльності*: матеріали наук.-практ. конф., (Харків, 23 листоп. 2007 р.). Харків: Оберіг, 2008. С. 63–67.
14. Луценко Ю. В. Протидія злочинності в сучасних умовах. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 1(7). С. 79–84.
15. Луценко Ю. В. Актуальні питання протидії організованій злочинності в контексті міграційної політики держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Випуск 6(47). С. 132–136.
16. Луценко Ю. В. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації: окремі проблеми теорії та практики. *Ретроспектива військової агресії РФ в Україні: злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в сучасному вимірі*: матер. Міжнарод. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22–23 черв. 2023 р.). Київ: Алерта, 2023. С. 73–79.
17. Луценко Ю. В. До окремих проблем практичної реалізації введення особи до організованої злочинної групи чи злочинної організації для виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття її злочинної діяльності. *Актуальні проблеми протидії злочинності і корупції*: зб. матер. Всеукр. наук.-практич. конф. (Харків, 22 груд. 2023 р.). Харків: Юрайт, 2023. С. 93–98.
18. Луценко Ю. В. Національний та зарубіжний досвід боротьби з корупцією та організованою злочинністю: сучасний контекст. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. Том 35 (74) № 3. С. 132–139.
19. Луценко Ю. В. Політика держави у сфері боротьби зі злочинністю в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. Том 35 (74) № 4. С. 86–93.
20. Луценко Ю. В. Проблеми організації протидії організованим злочинним угрупованням, які загрожують державній безпеці України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. Том 35 (74) № 1. С. 139–146.
21. Луценко Ю. В. Проблеми практичної реалізації введення особи до організованої злочинної групи чи злочинної організації для виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття її злочинної діяльності. *Правова держава*. 2023. № 49. С. 157–170.
22. Луценко Ю. В. Протидія злочинності у світі міжнародного правопорядку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. Том 34 (73) № 5. С. 60–64.
23. Луценко Ю. В. Протидія організованій злочинності: національний та іноземний досвід. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. Том 35 (74) № 2. С. 75–81.
24. Луценко Ю. В. Щодо протидії організованим злочинним угрупованням, які загрожують державній безпеці України. *СБУ в умовах війни в Україні: сучасні реалії та інноваційні стратегії забезпечення національної безпеки*: матер. міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 4–5 лип. 2024 р.). Київ: Алерта, 2024. С. 121–124.
25. Луценко Ю. В. Щодо удосконалення окремих положень кримінального та кримінального процесуального законодавства України. *Права та свободи людини в умовах особливого періоду*: зб. матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 5 черв. 2023 р.). Київ: КНЕУ, 2023. С. 133–136.
26. Луценко Ю. В., Макаренко Н. К. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації, що вчиняють шахрайські та корупційні правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 364–368.
27. Мохончук С. М. Злочини проти миру та безпеки людства: генезис, еволюція, сучасна регламентація у кримінальному праві та законі: монографія. Харків. Право, 2013. 528 с.
28. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
29. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
30. Основи кваліфікації кримінальних правопорушень: навч. посіб. / М. І. Панов, С. О. Харитонов, О. О. Володіна та ін.; за ред. М. І. Панова та С. О. Харитонova. Київ: Норма права, 2023. 460 с.
31. Полторацький О. Б. Кримінально-правова характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: монографія. Луганськ: Промдрук, 2013. 360 с.
32. Полторацький О. Б., Луценко Ю. В. Протидія злочинності в контексті світової безпекової політики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 215–217.
33. Про державний кордон України: закон України від 04.11.1991 р. № 1777-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992, № 2, Ст. 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>
34. Стрельцов Є. Л., Притула А. М. Незаконне переправлення осіб через державний кордон України: склад злочину: конспект лекції. Одеса. Фенікс. 2011. 28 с.
35. Тарасюк А. В., Луценко Ю. В. Актуальні проблеми удосконалення окремих положень кримінального та кримінального процесуального законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 388–391.
36. Тарасюк А. В., Луценко Ю. В. Боротьба зі злочинністю та конфіденційне співробітництво: окремі проблеми теорії та практики. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали XIV Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 23 лист. 2023 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 137–142.
37. Тарасюк А. В., Луценко Ю. В. Запобігання нелегальній міграції: у пошуках оптимальної моделі. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2022. № 1(24). С. 1–24.
38. Тарасюк А. В., Луценко Ю. В. Проблеми запобігання корупційним правопорушенням юридичних осіб у сфері економіки, безпеки та оборони. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2025. Том 36 (75) № 1. С. 139–147.
39. Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве: монография. Харьков Вища школа. 1988. 196 с.
40. Тацій В. Я. Объект и предмет злочину у кримінальному праві України: навч. посіб. Харків: Укр. юрид. акад., 1994. 80 с.

41. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину у кримінальному праві України: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.

42. Федосєєв В. В. Незаконне переправлення осіб через державний кордон України як форма об'єктивної сторони злочину передбаченого ст. 332 КК України. *Форум права*. 2012. № 4. С. 970–974.

43. Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України: монографія. Харків: Право, 2018. 328 с.

44. Шульга А. М., Цвіркун Н. Ю. Особливості складу злочинного незаконного переправлення осіб через державний кордон (ст. 332 КК України). *Форум права*. 2016. № 4. С. 331–337.

45. Шульга А. М., Цвіркун Н. Ю. Підстави кримінальної відповідальності за незаконне переправлення осіб через державний кордон України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 167–177.

46. Kharytonov Sergiy O. Countering Organized Crime in the European Context. Theory and practice of jurisprudence. 2024. № 1 (25). С. 141–152.

47. Lutsenko Yu., Motyl V., Tarasiuk A., Areshonkov V., Diakin Ya., Kamensky D. Globalization of White-Collar Crime: Far and Beyond National Jurisdictions. *CUESTIONES POLITICAS*. 2023. № 76. P. 64–75.

Анотація

Терлецький Є. В. Проблеми притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне переправлення осіб через державний кордон України. – Стаття.

У статті досліджено питання, які стосуються притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне переправлення осіб через державний кордон України. У ході дослідження з'ясовано, що сьогодні охорона державного кордону є важливою та невід'ємною складовою частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки України, її суверенітету і територіальної цілісності. Контрабанда вогнепальної зброї та вибухових речовин, наркотичних засобів, незаконна трансплантація органів, торгівля людьми та нелегальна міграція є одними з найбільш розповсюджених суспільно небезпечних видів злочинної діяльності організованих злочинних угруповань. В останні роки нелегальна міграція в нашій країні набула загрозливих для національної безпеки масштабів. Це явище на перший погляд не шкідливе, однак стимулює зростання і розвиток міжнародної транснаціональної злочинності, підпільний ринок праці, примусової експлуатації людей, розповсюдження наркотиків, епідеміологічні та інфекційні захворювання.

При нагоді автор зазначає, що саме незаконне переправлення осіб через державний кордон України, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 332 КК України, на сьогодні залишається однією з гострих та актуальних проблем, на подолання якої націлено сили та засоби ДПС України, ДБР, СБ України, ДМС України, НП України та інших правоохоронних органів. Незаконне переправлення осіб через державний кордон України являє собою злочинну діяльність, яка складається з окремих дій як з переправлення цих осіб через державний кордон України, так і дій з організації, керівництва та сприяння таким переправленням.

Суспільна небезпека діяння передбаченого ст. 332 КК України викликана такими соціально-економічними та політичними факторами, як: особливістю геогра-

фічного розташування України, міжнародний характер незаконного переправлення осіб через державний кордон, відсутність захисту державного кордону на окупованих країною-агресором територіях, тимчасова окупація частини території України, протиправність дій, осіб, які намагаються незаконно перетнути державний кордон, спільні кордони з країнами ЄС.

За результатами дослідження, автором робляться висновки та пропозиції щодо удосконалення закону України про кримінальну відповідальність.

Ключові слова: незаконне переправлення осіб через державний кордон України; організовані злочинні угруповання; нелегальна міграція; транснаціональна злочинність; торгівля людьми.

Summary

Terletsykyi Ye. V. Problems of bringing to criminal liability for the illegal smuggling of persons across the state border of Ukraine. – Article.

The article examines issues related to criminal prosecution for the illegal smuggling of persons across the state border of Ukraine. The study found that today the protection of the state border is an important and integral part of the national system for ensuring the national security of Ukraine, its sovereignty and territorial integrity. Smuggling of firearms and explosives, narcotics, illegal organ transplantation, human trafficking and illegal migration are among the most widespread socially dangerous types of criminal activity of organized criminal groups. In recent years, illegal migration in our country has reached a scale that threatens national security. At first glance, this phenomenon is not harmful, but it stimulates the growth and development of international transnational crime, the underground labor market, forced exploitation of people, the spread of drugs, epidemiological and infectious diseases.

On occasion, the author notes that the illegal smuggling of persons across the state border of Ukraine, criminal liability for which is provided for in Article 332 of the Criminal Code of Ukraine, remains one of the acute and urgent problems today, to overcome which the forces and means of the State Tax Service of Ukraine, the State Border Guard, the Security Service of Ukraine, the State Migration Service of Ukraine, the National Police of Ukraine and other law enforcement agencies are aimed. The illegal smuggling of persons across the state border of Ukraine is a criminal activity that consists of separate actions both of smuggling these persons across the state border of Ukraine, and of actions of organizing, leading and facilitating such smuggling.

The public danger of the act provided for in Article 332 of the Criminal Code of Ukraine is caused by such socio-economic and political factors as: the peculiarity of the geographical location of Ukraine, the international nature of the illegal crossing of persons across the state border, the lack of protection of the state border in the territories occupied by the aggressor country, the temporary occupation of part of the territory of Ukraine, the illegality of the actions of persons who try to illegally cross the state border, common borders with EU countries.

Based on the results of the study, the author draws conclusions and makes proposals for improving the law of Ukraine on criminal liability.

Key words: illegal smuggling of persons across the state border of Ukraine; organized criminal groups; illegal migration; transnational crime; human trafficking.